

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

246

Polityka ekonomiczna

pod redakcją

Jerzego Sokołowskiego

Michała Sosnowskiego

Arkadiusza Żabińskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Beata Filipiak, Kazimierz Krupa, Andrzej Miszczuk,
Krystyna Piotrowska-Marczak, Marzanna Poniatowicz,
Grażyna Wolska, Urszula Zagóra-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Joanna Szynal, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-209-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk: Nowa strategia rozwoju Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – jej uwarunkowania i ewaluacja	13
Piotr Adamczyk: Wykorzystanie rekomendacji w procesie inwestowania na rynku akcji	24
Agata Balińska: Jakość jako determinanta konkurencyjności agroturystyki	34
Przemysław Borkowski: Rola studium wykonalności w ocenie ryzyka projektu infrastrukturalnego	43
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Wybrane zagadnienia gospodarowania nieruchomościami w procesie rozwoju zrównoważonego	53
Paulina Filip: Franczyza jako system współpracy i finansowania przedsiębiorstw	65
Małgorzata Fronczek: Znaczenie Rosji jako partnera handlowego Polski w latach 1995-2010	76
Marcin Gospodarowicz: Analiza stanu rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2006-2010	86
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prognoza rozwoju sieci bankomatów w Polsce	96
Anna Grabowska: Inwestycje na rynku sztuki jako narzędzie dywersyfikacji portfela inwestycyjnego w dobie kryzysów na rynkach finansowych..	106
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna jako element dynamizowania i ochrony polskiego rolnictwa	115
Renata Grochowska: Budżet unijny jako gra interesów państw członkowskich na przykładzie Wspólnej Polityki Rolnej	125
Marcin Jurewicz: Decentralizacja systemu niemieckich izb handlowo-przemysłowych	134
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna a zmiany w funkcjonowaniu sektora produkcji pierwotnej w Polsce	142
Lidia Kaliszczak: Przesłanki i przejawy kształtowania klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości na poziomie lokalnym	150
Renata Karkowska: Ryzyko systemowe – teoria i analiza przyczyn	160
Joanna Kenc: Efekty współpracy głównych miast województwa dolnośląskiego z ich miastami partnerskimi	170
Ewa Kołoszyc: Instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie po reformie Wspólnej Polityki Rolnej	179
Dorota Komorowska: Efektywność gospodarowania wybranych typów gospodarstw ekologicznych i konwencjonalnych	188

Elwira Leśna-Wierszołowicz: Problemy systemu zabezpieczenia emerytalnego w Polsce w kontekście skarg kierowanych do rzecznika ubezpieczonych w latach 2008-2011.....	199
Janusz Majewski: Pszczelarstwo w Polsce – wybrane problemy ekonomiczne.....	209
Dominika Malchar-Michalska: Rozwój polskiego rolnictwa w perspektywie roku 2030	219
Grażyna Mańczak: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a gospodarka Polski.....	229
Natalia Mańkowska: E-administracja a zdolność konkurencyjna gospodarki	240
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Sałek-Imińska, Monika Zajkowska: Restrukturyzacja jako sposób przeprowadzania zmian organizacyjnych na przykładzie Energa-Operator SA.....	250
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Problematyka wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w ustawodawstwie polskim	260
Danuta Miłaszewicz: Postępy w realizacji zrównoważonego rozwoju jako kryterium oceny polityki ekonomicznej	270
Andrzej Miszczuk: Społeczno-ekonomiczne powiązania transgraniczne regionu peryferyjnego (na przykładzie Polski Wschodniej)	280
Bartłomiej Moszoro: Znaczenie innowacyjności przedsiębiorstw w strategii zarządzania zmianą gospodarczą na poziomie regionalnym	291
Janusz Myszczyżyn: Przesłanki i ekonomiczne konsekwencje polityki protekcyjnej na przykładzie „unii żyta i żelaza”.....	300
Magdalena Olczyk: Zmiany strukturalne a konkurencyjność polskiego przemysłu	311
Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: Wpływ zmian wybranych czynników produkcji na towarowość i strategię rozwoju gospodarstw rolnych	322
Mieczysław Piechnik: Aspekty infrastruktury regionalnej i jej wpływ na rozwój turystyki w makroregionie Polski Wschodniej w latach 2000-2010.....	333
Zbigniew Piepiora: Aktywna polityka przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych w województwie zachodniopomorskim – aspekty finansowe	345
Wojciech Piontek: Implikacje teorii wyboru publicznego dla budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej.....	361
Zdzisław W. Puślecki: Zmiany we wzajemnych zależnościach w polityce rolnej między WTO i Unią Europejską.....	371
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Koncepcja CSR w aspekcie pracowników na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu z województwa mazowieckiego.....	381
Józef Rudnicki: Czy podział akcji maksymalizuje bogactwo akcjonariuszy?	391

Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efektywność publicznych uczelni technicznych w Polsce w latach 2007-2009	403
Iwona Salejko-Szyszczyk: Ewolucja barier prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w Polsce	413
Anna Sieczko, Iлона Wyszyńska: Jakość usług w przedsiębiorstwie społecznym na przykładzie fundacji dzieciom „Zdążyć z Pomocą”	423
Magdalena Kinga Stawicka: Specjalne strefy ekonomiczne w Unii Europejskiej.....	434
Piotr Szajner: Wpływ reformy regulacji rynku cukru w UE na efektywność polskiego przemysłu cukrowniczego	444
Iwona Szczepaniak: Ocena poziomu samowystarczalności żywnościowej Polski w warunkach integracji i globalizacji gospodarczej	454
Piotr Szkudlarek: Polityka regionalna państwa w aspekcie budowy infrastruktury szerokopasmowej na przykładzie Polski Wschodniej.....	465
Paweł Szudra: Bariery lokalizacji małych przedsiębiorstw handlowych i usługowych.....	474
Agnieszka Ścianowska: Wpływ inwestycji współfinansowanych ze środków funduszu spójności na kształtowanie cen przedsiębiorstw wodociągowo-kanalizacyjnych.....	484
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Ewolucja aktywności innowacyjnej z perspektywy wielkości przedsiębiorstw w systemach regionalnych Polski.....	494
Marek Wigier: Efekty realizacji WPR w Polsce – doświadczenia i wyzwania w perspektywie do 2020 roku	504
Krzysztof Wiktorowski: Polityki i strategie rozwoju na tle systemu zarządzania rozwojem Polski.....	514
Tomasz Wojewodziec: Recesywne zachowania gospodarstw rolniczych prowadzonych przez przedsiębiorców ubezpieczonych w KRUS.....	523
Grażyna Wolska: Infrastruktura pocztowa w Polsce. Wybrane problemy badawcze	532
Agata Wójcik: Koszty i dochodowość polskich gospodarstw mlecznych należących do europejskiego stowarzyszenia producentów mleka w 2010 r.	542
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej PGE – Polskiej Grupy Energetycznej SA.....	552
Józef Stanisław Zegar: Konkurencyjność ekonomiczna <i>versus</i> konkurencyjność społeczna w rolnictwie.....	563

Summaries

Franciszek Adamczuk: New development strategy for Euroregion Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – conditions and its evaluation.....	23
Piotr Adamczyk: Using the recommendations in investing process on the share market.....	33
Agata Balińska: Quality as a determinant of the competitiveness of rural tourism.....	42
Przemysław Borkowski: Feasibility study in the assessment of infrastructure project risk.....	52
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Selected aspects of property management in sustainable development process.....	64
Paulina Filip: Franchising as a system of cooperation and financing of enterprises.....	75
Małgorzata Fronczek: The significance of Russia as Polish partner in foreign trade in years 1995-2010.....	85
Marcin Gospodarowicz: The analysis of enterprise development in rural areas in Poland in the years 2006-2010.....	95
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prediction of ATM network development in Poland.....	105
Anna Grabowska: Investments in the market of art as a way for the diversification of the investment portfolio in times of crises on the financial markets.....	114
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Common agricultural policy as an element of actuating and protecting Polish agriculture.....	124
Renata Grochowska: European budget as a business game of Member States based on the Common Agricultural Policy's example.....	133
Marcin Jurewicz: Decentralization of the system of German chambers of commerce.....	141
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: The Common Agricultural Policy and the changes in functioning of the original production's sector in Poland.....	149
Lidia Kaliszczak: Premises and manifestations of shaping the climate encouraging local entrepreneurship.....	159
Renata Karkowska: Systemic risk – theory and analysis of reasons.....	169
Joanna Kenc: The effects of town twinning cooperation of the main cities of Lower Silesia Voivodeship.....	178
Ewa Kołoszycz: Risk management tools in agriculture after the reform of the CAP.....	187
Dorota Komorowska: Management efficiency of the selected types of organic and conventional farms.....	198

Elwira Leśna-Wierszółowicz: Problems of the protection of pension system in Poland in the context of complaints referring to the Insurance Ombudsman between 2008 and 2011	208
Janusz Majewski: Beekeeping in Poland – selected economic problems.....	218
Dominika Malchar-Michalska: The development of Polish agricultural sector in the perspective of the year 2030	228
Grażyna Mańczak: Foreign direct investments and Polish economy	239
Natalia Mańkowska: E-government and competitive ability of the economy	249
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Salek-Imińska, Monika Zajkowska: Restructuring as a form of implementation of organizational changes on the basis of Energa-Operator SA	259
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Issues of multi-territorial farms in Polish legislation	269
Danuta Miłaszewicz: Progress towards sustainable development as a criterion of economic evaluations	279
Andrzej Miszczuk: Socio-economic transborder links of peripheral region (on the example of eastern Poland).....	290
Bartłomiej Moszoro: The importance of innovation of enterprises in the strategy of economic change management at the regional level	299
Janusz Myszczyzyn: Reasons and economic consequences of protectionist policy on the example of the “union of rye and iron”	310
Magdalena Olczyk: Structural changes and competitiveness in the Polish industry	321
Artur Ostromecki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Influence of change of chosen factors of production on the marketability and strategies of development of agricultural holdings	332
Mieczysław Piechnik: Aspects of regional infrastructure and its impact on the development of tourism in the macroregion of eastern Poland in the years 2000-2010.....	344
Zbigniew Piepiora: Active policy of natural disasters prevention in West Pomeranian Voivodeship – financial aspects	360
Wojciech Piontek: Implications of the public good theory for the creation of low carbon and resource-efficient economy.....	369
Zdzisław W. Puślecki: Changes in mutual interdependence between the WTO and the European Union in the agricultural policy	380
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Concept of CSR in the aspect of employees on the example of agribusiness enterprises from Mazowieckie Voivodeship.....	390
Józef Rudnicki: Do stock splits maximize shareholders’ wealth?.....	402
Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efficiency of public technical universities in Poland in 2007-2009.....	412

Iwona Salejko-Szyszcak: The evolution of the privatization barriers of public enterprises in Poland.....	422
Anna Sieczko, Iłona Wyszynska: Quality of services delivered by non-government organisations based on an example of charity for children „Zdążyć z Pomocą”	433
Magdalena Kinga Stawicka: Special economic zones in the European Union	443
Piotr Szajner: Impact of the EU sugar market reform on the efficiency of Polish sugar industry	453
Iwona Szczepaniak: Assessment of the level of food self-sufficiency of Poland in the conditions of economic integration and globalization.....	464
Piotr Szkudlarek: Regional policy of the state in the context of construction of broadband infrastructure on the example of eastern Poland.....	473
Paweł Szudra: Barriers of location of small trading and service companies .	483
Agnieszka Ścianowska: The influence of the investments cofinanced from the Coherency Fund sources on the price policy of water-sewage companies	493
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Evolution of innovative activity from the perspective of size of companies in regional systems in Poland .	503
Marek Wigier: Effects of the CAP in Poland – experiences and challenges in the perspective to 2020	513
Krzysztof Wiktorowski: Development policies and strategies against the background of the system of development management of Poland.....	522
Tomasz Wojewodziec: Recessive behaviors of farms run by entrepreneurs insured by KRUS.....	531
Grażyna Wolska: Postal infrastructure in Poland. Selected research problems.....	541
Agata Wójcik: Costs and profitability of Polish dairy farms belonging to the European Dairy Farmers in 2010.....	551
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analysis of economic and financial situation of PGE SA	562
Józef Stanisław Zegar: Economic competitiveness versus social competitiveness in agriculture.....	573

Tomasz Wojewodziec

Instytut Ekonomiczno-Społeczny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

RECESYWNE ZACHOWANIA GOSPODARSTW ROLNICZYCH PROWADZONYCH PRZEZ PRZEDSIĘBIORCÓW UBEZPIECZONYCH W KRUS¹

Streszczenie: Reforma systemu rolniczych ubezpieczeń społecznych w Polsce budzi bardzo wiele kontrowersji, wątpliwości dotyczą m.in. możliwości ubezpieczenia w systemie rolniczym przedsiębiorców posiadających ziemię. Celem podjętych badań była identyfikacja powiązań pomiędzy działalnością rolniczą a pozarolniczą działalnością gospodarczą prowadzoną przez właścicieli gospodarstw rolnych. Uzyskane wyniki badań wskazują na schyłkowy charakter produkcji rolniczej w analizowanych podmiotach należących do rolników-przedsiębiorców. Jednocześnie forsowane przez niektóre środowiska propozycje włączenia rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą do systemu powszechnych ubezpieczeń społecznych (ZUS) mogą skutkować przenoszeniem prowadzonej działalności do tzw. szarej strefy, co zaszkodziłoby całemu systemowi finansów publicznych.

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, dywestyacje, ubezpieczenie społeczne, wielozawodowość.

1. Wstęp

Paradygmat wielofunkcyjnego rozwoju wsi mocno akcentuje działania zmierzające do pozyskiwania przez rodziny rolnicze dochodów z działalności nierolniczej w celu poprawienia swojej sytuacji materialnej. Prowadzi to do wielozawodowości (*pluriactivity*) znacznej części właścicieli ziemi. Wzbogacanie dochodów rolników odbywać się może przez podejmowanie przez nich pracy najemnej poza gospodarstwem, podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej itp. Pewne możliwości daje również różnicowanie działalności gospodarstwa rolnego w ramach działalności rolniczej. Jedną z istotnych przesłanek skłaniających rolników do podjęcia ryzyka związanego z podjęciem pozarolniczej działalności gospodarczej jest możliwość pozostawania w systemie rolniczych ubezpieczeń społecznych, co istot-

¹ Badania dofinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu nr 3913/B/H03/2011/40 pt.: „Dywestyacje w gospodarstwach rolniczych – istota, zakres, skutki”.

nie wpływa na koszty prowadzonej działalności. Stosowane obecnie preferencyjne rozwiązania prawne wobec rolników-przedsiębiorców w zakresie systemu ubezpieczeń społecznych oraz systemu podatkowego potęgują w niektórych środowiskach poczucie niesprawiedliwości społecznej oraz sprzyjają petryfikacji wadliwej struktury agrarnej, hamując przemiany w rolnictwie. Powszechnie wskazuje się na potrzebę przeprowadzenia reformy systemu ubezpieczeń społecznych. Pojawiają się jednak wątpliwości, jak głęboka powinna to być reforma, jakie rozwiązania należy przyjąć, aby uzyskać pozytywne jej efekty w długim okresie, gdyż rozwiązania zmierzające jedynie do podniesienia składek i doraźnych oszczędności budżetu państwa w dłuższej perspektywie mogą przynieść efekty odmienne od spodziewanych.

Celem podjętych badań była identyfikacja powiązań pomiędzy działalnością rolniczą a pozarolniczą działalnością gospodarczą prowadzoną przez właścicieli gospodarstw rolnych. Poznanie tych zależności jest niezbędne do prowadzenia dyskusji nad reformą KRUS, jej konsekwencjami dla rolnictwa i systemu finansów publicznych.

2. Materiały i metody

Opracowanie stanowi kontynuację rozważań nad znaczeniem dywestycji² w procesach transformacji gospodarstw rolniczych. Dla opisanie wzajemnych relacji pomiędzy działalnością rolniczą a pozarolniczą działalnością gospodarczą prowadzoną przez rolników oraz ewolucji systemu rolniczych ubezpieczeń społecznych dokonano kwerendy bibliotecznej. Rozważania teoretyczne wzbogacono o wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na losowo dobranej próbie 167 rolników-przedsiębiorców z powiatów: dąbrowskiego, krakowskiego, jasielskiego, ropczycko-sędziszowskiego składających w kwietniu i maju 2011 r. oświadczenia o wysokości podatku dochodowego za rok 2010 w celu kontynuowania ubezpieczenia w KRUS. Prowadzone badania ankietowe miały na celu uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- w jakim zakresie pozarolnicza działalność gospodarcza wykorzystuje zasoby gospodarstwa rolnego,
- jakim zmianom podlega skala i zakres działalności rolniczej gospodarstw rolniczych prowadzonych przez rolników przedsiębiorców,
- jakich reakcji należy się spodziewać ze strony przedsiębiorców ubezpieczonych w KRUS w przypadku wyłączenia ich z rolniczego systemu ubezpieczeń.

² „[...] Przez dywestycje w gospodarstwie rolniczym należy rozumieć planowe i świadome ograniczanie produkcji rolniczej lub/i zaangażowania zasobów gospodarstwa domowego rolnika w rolniczą działalność produkcyjną gospodarstwa prowadzące do uwolnienia zasobów ziemi, pracy i kapitału, które mogą zostać wykorzystane w innej działalności rolniczej lub pozarolniczej, co w konsekwencji doprowadzi do wzrostu dochodu osobistego rolnika i jego rodziny”. T. Wojewodziec, *Dywestycje w gospodarstwach rolnych – istota, definicje, podział*, „Więś i Rolnictwo” 2010, nr 2 (147), s. 98-99.

3. System rolniczych ubezpieczeń społecznych w Polsce

Rolnicy stosunkowo późno zostali objęci systemowymi rozwiązaniami w zakresie ubezpieczeń społecznych. Ewolucja systemu rolniczych ubezpieczeń społecznych kształtowała się etapami, na co składają się następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, DzU 1978.32.140,
- Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, DzU 1982.40.268,
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, DzU 2008.50.291.

Na mocy ustawy z 1990 r. ubezpieczenia rolnicze zostały instytucjonalnie wyodrębnione z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych. Utworzona w 1991 r. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) przejęła odpowiedzialność za całokształt zadań obejmujących ubezpieczenie społeczne rolników. Nastąpiło jednocześnie oddzielenie ubezpieczeń emerytalno-rentowych (finansowanych głównie ze środków budżetu państwa) od ubezpieczeń chorobowo-wypadkowo-macierzyńskich finansowanych ze składek rolników. Wysokość składki na ubezpieczenie społeczne oraz wysokość uzyskiwanego przez rolnika świadczenia emerytalnego zostały powiązane z wysokością najniższej emerytury wypłacanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS). W 1996 r. na mocy nowelizacji ustawy o u.s.r. z 12 września 1996 r. (DzU 1996.124.585) rozszerzono zadania KRUS o możliwość wspierania pozarolniczej działalności gospodarczej rolników i ich rodzin.

Nowelizacja ustawy o u.s.r. z dnia 12 września 1996 r. wprowadziła możliwość pozostania w systemie rolniczym osobom podejmującym pozarolniczą działalność gospodarczą, o ile spełnią wymagane ustawą warunki. Wprowadzone rozwiązania wydatnie przyczyniły się do wzrostu zainteresowania pozarolniczą działalnością gospodarczą wśród osób ubezpieczonych w KRUS. Stały się jednocześnie przedmiotem krytyki ze strony licznych środowisk dopatrujących się w nich pola do nadużyć ze strony osób nieprowadzących produkcji rolniczej lub nabywających ziemię w celach spekulacyjnych.

Liczba osób ubezpieczonych w KRUS prowadzących jednocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą wzrosła z 45,8 tys. w 1997 r. do 114,8 tys. w 2003 r. (wzrost o 150%), stanowiąc w okresie szczytowym 7,2% ogółu ubezpieczonych³. Tendencja wzrostowa została zahamowana nowelizacją ustawy o u.s.r. z dnia 2 kwietnia 2004 r. zmieniającą m.in. zasady dostępności systemu rolniczego. Podejmując próbę „uszczelnienia” systemu, przedłużono do 3 lat okres podlegania ubezpieczeniu w KRUS poprzedzający podjęcie pozarolniczej działalności gospodarczej, zawężono prawo pozostawania w systemie do osób opłacających podatek docho-

³ W. Jagła, *KRUS a funkcja wspierania rozwoju drobnej przedsiębiorczości*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia”, nr 36, s. 43.

dowy w formie zryczałtowanej w kwocie nie wyższej niż 2528 zł rocznie. Jednocześnie ustalono dla przedsiębiorców pozostających w systemie rolniczym składkę na ubezpieczenie emerytalno-rentowe, wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie w podwójnej wysokości. W efekcie wprowadzonych zmian liczba przedsiębiorców opłacających składkę w KRUS zmniejszyła się w IV kwartale 2004 r. do 49,2 tys., co oznaczało spadek w stosunku do końca 2003 r. o 57%. Główną przyczyną wykluczenia przedsiębiorców z rolniczego ubezpieczenia społecznego była inna niż zryczałtowana forma opodatkowania. O ile ogólną aprobatę uzyskało na ogół podniesienie składki płaconej przez przedsiębiorców na ubezpieczenie emerytalno-rentowe, o tyle uwagi formułowane były pod adresem zasadności podwojenia składki na ubezpieczenie wypadkowo-chorobowo-macierzyńskie bez rozszerzenia zakresu ubezpieczenia na działalność pozarolniczą i bez zwiększania wysokości należnych przedsiębiorcy świadczeń z tytułu opłacania wyższej składki.

Ustawą z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (DzU 2005. 150. 1248) przywrócono prawo do pozostawania w systemie ubezpieczeń rolniczych przedsiębiorcom opłacającym podatek dochodowy w innej formie niż ryczałtowa, pozostawiając jednak „kwotę graniczną” podatku dochodowego, która to kwota waloryzowana jest corocznie o wskaźnik wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych. W okresie 2004-2011 kwota graniczna pozwalająca przedsiębiorcy na pozostawanie w systemie ubezpieczenia społecznego rolników wzrosła z 2528 zł do 2929 zł (wzrost o 15,9%). Dzięki wprowadzonym zmianom liczba przedsiębiorców opłacających podwójną składkę na ubezpieczenie społeczne rolników w 2006 r. osiągnęła wysokość blisko 79 tys. i w kolejnych latach oscylowała w okolicach 70 tys.

Zgodnie ze stanem prawnym funkcjonującym na koniec 2011 r., aby rolnik lub domownik mógł pozostać w tańszym rolniczym systemie ubezpieczeń społecznych, musi podlegać ubezpieczeniu z mocy ustawy nieprzerwanie przez 3 lata przed podjęciem pozarolniczej działalności gospodarczej oraz powinien spełnić warunki wynikające z zapisów art. 5a ustawy o u.s.r., tj.:

- złożyć w Kasie oświadczenie o kontynuowaniu tego ubezpieczenia w terminie 14 dni od dnia rozpoczęcia wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej lub współpracy przy tej działalności;
- prowadzić nadal działalność rolniczą lub stale pracować w gospodarstwie rolnym, obejmującym obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub w dziale specjalnym produkcji rolnej;
- nie może być pracownikiem i pozostawać w stosunku służbowym;
- nie może mieć ustalonego prawa do emerytury lub renty albo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych;
- w terminie do 31 maja każdego roku podatkowego powinien złożyć w Kasie zaświadczenie z właściwego urzędu skarbowego o wysokości należnego podatku od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej za poprzedni rok, kwota należnego podatku dochodowego nie może przekraczać kwoty granicznej.

Jak wskazuje Floriańczyk⁴: „[...] możliwość korzystania z preferencyjnych stawek ubezpieczenia dla łączących prowadzenie gospodarstwa rolnego z działalnością pozarolniczą odpowiada nowemu paradygmatowi rozwoju obszarów wiejskich. Te pozytywne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich cechy obowiązującego systemu ubezpieczeń w rolnictwie polskim powinny być uwzględnione w pracach nad reformą KRUS”.

4. Gospodarstwo rolnicze a procesy dywersyfikacji i repozycjonowania – wyniki badań

Pozarolnicza działalność gospodarcza prowadzona przez rolnika lub domownika zawsze w początkowej fazie swojego rozwoju wiąże zasoby siły roboczej stanowiące zasoby gospodarstwa rolnego⁵. Badania wykazały, że w 37,3% podmiotów w działalności pozarolniczą oprócz przedsiębiorcy zaangażowani byli również inni członkowie rodziny⁶.

Dywersyfikacja działalności rodziny rolniczej może odbywać się w ramach gospodarstwa rolnego lub też może następować w kierunku działalności nierolniczej. W pierwszym przypadku podejmowana dodatkowa działalność gospodarcza ma w dalszym ciągu cechy działalności rolniczej lub jest z działalnością rolniczą powiązana w sposób funkcjonalny, stanowiąc działalność komplementarną (np. agroturystyka). W drugim przypadku następuje utworzenie nowego podmiotu gospodarczego działającego równoległe do gospodarstwa rolniczego. Jednocześnie niska dochodowość gospodarstw rolnych w wielu przypadkach ogranicza możliwości finansowania działalności pozarolniczej ze środków finansowych wypracowanych w gospodarstwie rolnym, wymuszając procesy dywertycji i realokacji zasobów. Tylko 8,3% respondentów wykorzystало w działalności pozarolniczej środki finansowe wypracowane w działalności rolniczej. Znacznie częściej obserwowano transfer środków pochodzących ze sprzedaży składników majątku (10,7%) oraz realokację składników majątku gospodarstwa rolnego: adaptacja budynków (27,2%), wykorzystanie maszyn (14,2%). Częstotliwość wykorzystania budynków na potrzeby prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej była znacznie większa w tych gospodarstwach rolnych, które wycofywały się z produkcji zwierzęcej.

Wraz z dywersyfikacją działalności rodziny rolniczej nasila się konkurencja pomiędzy prowadzonymi działalnościami o zasoby pracy, kapitału, a często również

⁴ Z. Floriańczyk, *Programowanie rozwoju obszarów wiejskich a polityka kształtowania dochodów w rolnictwie*, „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia”, nr 38, s. 69.

⁵ Gospodarstwo rolne jest specyficznym podmiotem gospodarki narodowej stanowiącym połączenie wzajemnie przenikających się dwóch części: gospodarstwa produkcyjnego (przedsiębiorstwa) i gospodarstwa domowego (rodziny rolniczej).

⁶ W badaniach z 2010 r. w powiecie wadowickim wskaźnik ten wynosił 32,0%. Por. T. Wojewodziec, *Dywertycje produkcyjne i zasobowe w gospodarstwach rolniczych prowadzonych przez przedsiębiorców*, Zesz. Nauk. SERIA t. XIII, z. 1/2011, s. 532-535.

ziemi. W praktyce ograniczoność zasobów wymusza ich realokację, przesunięcie z działalności mniej dochodowej do bardziej dochodowej (repozycjonowanie, a następnie rekoncentracja⁷). To w skrajnych sytuacjach może prowadzić do kanibalizacji działalności, w której zasoby są wykorzystywane mniej efektywnie.

Skala produkcji rolniczej w gospodarstwach prowadzonych przez przedsiębiorców jest na ogół niewielka, co może być zarówno przyczyną, jak i skutkiem rozwijania przez nich pozarolniczej działalności gospodarczej. Dla większości respondentów prowadzona produkcja rolnicza ma charakter samozaopatrzeniowy (tab. 1). Stwierdzono również liczne przypadki braku produkcji rolniczej (19,0%), co może wskazywać na posiadanie ziemi w celach spekulacyjnych. W blisko 39,0% badanych gospodarstw brak było zwierząt gospodarskich, a w kolejnych 16,6% były wyłącznie niewielkie stada drobiu. Średnia obsada w gospodarstwach prowadzących jeszcze chów zwierząt wyniosła 0,4 SD/ha UR. Przedstawione liczby wyraźnie wskazują na schyłkowy charakter produkcji rolniczej w podmiotach poddanych analizie.

Tabela 1. Struktura badanych gospodarstw ze względu na zakres produkcji rolniczej (%)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa ze względu na cel produkcji roślinnej			Razem
	potrzeby własne	potrzeby własne i sprzedaż	bez produkcji roślinnej	
Gospodarstwa prowadzące produkcję zwierzęcą*	27,8	18,3	4,7	50,8
Gospodarstwa bez produkcji zwierzęcej**	21,3	8,9	19,0	49,2
Razem	49,1	27,2	23,7	100,0

* obsada zwierząt powyżej 0,1 SD na gospodarstwo; ** z obsadą zwierząt poniżej 0,1 SD na gospodarstwo

Źródło: badania własne.

Proces ograniczania skali produkcji znacznie częściej obserwowany był w podmiotach o mniejszych zasobach ziemi (tab. 2). W gospodarstwach rolniczych o małym potencjale łatwiej jest rolnikowi podjąć decyzję o realokacji zasobów, koncentrując się na działalności pozarolniczej. Wśród gospodarstw zwiększających produkcję rolniczą w ostatnich 5 latach najliczniejszą grupę (80%) stanowiły podmioty osób prowadzących działalność pozarolniczą powiązaną jednocześnie z rolnictwem: przetwórstwo surowców rolniczych, handel środkami produkcji dla rolnictwa, usługi sprzętem rolniczym.

⁷ C. Decker, R. van der Valden (*Desinvestition von Unternehmensteilen aus der Sicht des Ressourcen- und Kompetenzansatzes*, [w:] *Neue Perspektiven des Strategischen Kompetenzmanagements*, red. C. Burmann, J. Freiling, M. Hülsmann, Wiesbaden 2006) traktują repozycjonowanie i rekoncentrację jako dwie formy dezinvestycji. Repozyjonowanie oznacza zmianę działalności podstawowej, rekoncentracja natomiast polega na rezygnacji z działań peryferyjnych na rzecz działalności podstawowej.

Tabela 2. Struktura gospodarstw ze względu na zmiany w produkcji rolniczej

Grupy gospodarstw według powierzchni (ha)	Liczba gospodarstw w grupie	Zmiany produkcji w ostatnich 5 latach		
		wzrost	stabilizacja	spadek
		% gospodarstw		
≥ 15	10	40,0	50,0	10,0
5,01 – 15,00	34	14,7	61,8	26,5
2,00 – 5,00	59	10,2	59,3	28,8
≤ 2,00	64	1,6	67,2	31,3
Razem	167	9,6	62,3	28,1

Źródło: badania własne.

Sukces ekonomiczny pozarolniczej działalności gospodarczej, jak również względy organizacyjne i społeczne bardzo często prowadzą do rekoncentracji zasobów, jakimi dysponuje rodzina rolnicza, mogąc prowadzić do całkowitego zaniechania przez nią działalności rolniczej. Powstaje zatem pytanie, jak usprawnić system ubezpieczeń społecznych rolników, aby aktywizował on rolników do prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, a jednocześnie ograniczał dostęp do tego systemu osobom nieprowadzącym działalności rolniczej. Podstawowym warunkiem wydaje się wprowadzenie obowiązku prowadzenia ewidencji przez rolników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą. Dopiero ewidencja pozwoli na pozyskanie informacji niezbędnych do rozstrzygnięcia tej dyskusji. Warte rozważenia wydają się propozycje:

- rozszerzenia adresatów systemu rolniczego na wszystkich przedsiębiorców⁸,
- ograniczenia okresu ubezpieczenia społecznego rolników-przedsiębiorców w KRUS do 2-3 lat⁹,
- pozostawienia w systemie rolniczym tylko tych przedsiębiorców, którzy potrafią udokumentować prowadzenie produkcji rolniczej¹⁰.

Bardzo duże wątpliwości budzi natomiast propozycja, aby z systemu ubezpieczeń społecznych rolników wyłączyć wszystkich przedsiębiorców i przenieść ich do ZUS. Podejrzewać bowiem należy, że działania takie odniosą podobny skutek jak nowelizacja ustawy z 2004 r., tj. spowodują wycofanie się znacznej liczby przedsiębiorców do „szarej strefy”. Co drugi z badanych rolników-przedsiębiorców stwierdził, że w przypadku braku możliwości opłacania składki na ubezpieczenie społeczne w KRUS wyrejestruje prowadzoną działalność gospodarczą. Na ubezpieczenie w ZUS wyraża swoją zgodę 38% respondentów.

⁸ W. Jagła, *System rolniczy, jaki jest, jaki powinien być*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, nr 38, s. 111.

⁹ W. Jaskuła, *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników – postulat de lege ferenda*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie” 2008, nr 33.

¹⁰ M. Podstawka M., *Ocena polityki egalitaryzmu ubezpieczeniowego w KRUS i ZUS*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, nr 38, s. 14.

5. Podsumowanie

Proces transformacji gospodarstwa rolniczego w przedsiębiorstwo nierolnicze można opisać ciągiem pojęć: dywersyfikacja, repozycjonowanie, rekoncepcja. Kierunek, tempo i zakres procesu transformacji uzależnione są zarówno od ewolucji środowiska ekonomicznego, w którym funkcjonuje dany podmiot gospodarczy, jak i od potencjału gospodarstwa rolniczego, występowania powiązań funkcjonalnych pomiędzy działalnościami oraz indywidualnych cech osób tworzących gospodarstwo domowe. Bardzo często elementem niepozwalającym na pełną transformację są obowiązujące przepisy o ubezpieczeniu społecznym rolników, uzależniające możliwość pozostawania w systemie KRUS od formalnego posiadania przez przedsiębiorcę ziemi rolniczej. Sytuacja taka jest niekorzystna dla rolnictwa jako całości, gdyż hamuje rozwój gospodarstw rolniczych o większym potencjale i determinacji do rozwoju (spowalnia transfer ziemi, rozprasza środki na wsparcie rolnictwa itp.).

Planowana reforma systemu ubezpieczeń społecznych powinna sprzyjać pełnej transformacji gospodarstw rolnych w podmioty nierolnicze. Można to osiągnąć przynajmniej na dwa sposoby: dając wszystkim przedsiębiorcom możliwość ubezpieczenia w KRUS lub traktując ubezpieczenie rolników-przedsiębiorców w systemie rolniczym jako etap przejściowy transformacji ich gospodarstw w podmioty nierolnicze. Długość okresu, jaki przedsiębiorca może pozostawać w systemie rolniczym, powinna być sankcjonowana zewnętrznymi efektami transformacji gospodarstwa, tj. definitywnym transferem zasobów gospodarstwa do działalności pozarolniczej, a zasobów ziemi do podmiotów rolniczych potencjalnie rozwojowych. Przeprowadzone badania wskazują, że pomysły włączenia wszystkich przedsiębiorców do powszechnego systemu emerytalnego ZUS mogą dać efekty przeciwne do zamierzonych, tj. spowodować zmniejszenie liczby przedsiębiorców działających legalnie, zmniejszenie wpływów do KRUS oraz zmniejszenie dochodów budżetowych z tytułu podatków.

Literatura

- Decker C., van der Velden R., *Desinvestition von Unternehmensteilen aus der Sicht des Ressourcen- und Kompetenzansatzes*, [w:] *Neue Perspektiven des Strategischen Kompetenzmanagements*, red. C. Burmann, J. Freiling, M. Hülsmann, Wiesbaden 2006.
- Floriańczyk Z., *Programowanie rozwoju obszarów wiejskich a polityka kształtowania dochodów w rolnictwie*, „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia”, nr 38.
- Jagła W., *KRUS a funkcja wspierania rozwoju drobnej przedsiębiorczości*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia”, nr 36.
- Jagła W., *System rolniczy, jaki jest, jaki powinien być*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, nr 38.

Jaskuła W., *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników – postulaty de lege ferenda*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie” 2008, nr 33.

Podstawka M., *Ocena polityki egalitaryzmu ubezpieczeniowego w KRUS i ZUS*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, nr 38.

Wojewodziec T., *Dywestycje produkcyjne i zasobowe w gospodarstwach rolniczych prowadzonych przez przedsiębiorców*, Zesz. Nauk. SERIA t. XIII, z. 1/2011.

Wojewodziec T., *Dywestycje w gospodarstwach rolnych – istota, definicje, podział*, „Wiś i Rolnictwo” 2010, nr 2 (147).

RECESSIVE BEHAVIORS OF FARMS RUN BY ENTREPRENEURS INSURED BY KRUS

Summary: The reform of the agricultural insurance system in Poland stirs up considerable controversy. There are doubts concerning, among other things, the possibility of insuring entrepreneurs holding land in the agricultural insurance system [KRUS]. The research was aimed at identifying relations between agricultural activities and non-agricultural activities in which owners of agricultural farms are engaged. The research results show the declining nature of agricultural products in entities under analysis owned by farmers. At the same time some circles have been pushing for proposals as part of which farmers engaged in non-agricultural activities would be covered by the social insurance system (ZUS) which may result in transferring such a business into a gray economy, that, in turn, would be detrimental to the entire system of public finances.

Keywords: farm, divestment, social insurance, multiprofessionalism.